

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

Lakk. Galmee: 303547

Guyyaa: 11/02/2012

Abbootii Murtii: Dasaa Bulchaa
Muhaammad Nuuree
Fiixaa Dachaasaa
Huseen Kamaal
Masfin Geetaachoo
Duulaa Lataa
Abdullaahii Shaafii

Iyyataan: Abbaa Alangaa Waliigalaa Oromiyaa- Tsaggayee Darrasee-dhiyaate

Waamamtoonni:

- 1) Asmaraaw Inniyew -hin dhiyaanne
- 2) Indaalee Yaaquub-hin dhiyaanne

Galmeen qoratamee murtiin kanaa gadii kennameera.

Murtii

Dhimmi falmii kun kan eegale himata Abbaan Alangaa Aanaa Aqaaqii waamamtoota irratti Mana Murtii Aanaa Aqaaqiitti dhiyeesseenidha. Tarreen himatichaas gabaabinaan waamamtoonni kuni Seera Yakkaa bara 1996 bahe keewwata 32(1)(a) fi Labsii Bosonaa Mootummaa Naannoo Oromiyaa Lakkoofsa 72/1995¹ keewwata 15(1) irra darbuudhaan gaafa

¹ Kanaan booda murtii kana keessatti "Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk. 72/1995" jedhamee kan caqasamu ta'a

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

20/11/2010 Magaalaa Dukam Ganda 01 Naannoo Baankii Daldala Itoophiyaa Damee Xaddachaa biraatti nama yeroodhaaf dhiyaatee jecha isaa hin kennanne waliin cilee baay'inni isaa kuntaala 159 ta'e konkolaataa Lakkoofsi Gabatee isaa 3-18932 AA qabeenyaa Darajjee Maammaa ta'etti Magaalaa Finfinnee irraa gara Magaalaa Dukamitti fe'anii otoo socho'aa jiranii harkaa fi harkatti waan qabamaniif yakka cilee seeraan ala geejibsiisuutiin himatamaniiru kan jedhudha.

Waamamaa Iffaan cilee bu'aa bosonaa ta'e kana fe'uu isaa ibsuun garuu kanin fe'e abbaan qabeenyaa cilee kanaa eeyyama waanin qabuuf naaf fe'i jennaan Qarshii 1000tiin Magaalaa Finfinnee irraa gara Magaalaa Dukamitti fe'ee abbaa qabeenyaa kana faana otoo cilicha buusaa jirruu bu'ee dhumuuf gaafa jedhu poolisoonni nu qabani abbaan qabeenyaa eeyyama nan qaba dhaqeen fida jennaan isa gadhiisani anaan immoo na qabani waan ta'ee balleessaa hin qabu yommuu jedhu, waamamaa 2ffaan immoo waamamaa Iffaan hiriyyaa koo taanaan isa faanan deemaa ture malee gochaa kana keessaa gahee hin qabu jechuun yakkicha raawwachuu haalee falmeera. Manni murtichaa ragaa Abbaa Alangaa erga dhagaheen booda akka ofirraa ittisaniif ajajullee waamamtoonni ragaa ittisaa hin qabnu waan jedhaniif keewwatuma seeraa itti himataman jalatti balleessaa raawwataniiru jechuudhaan murtii balleessaa kenneera. Adabbii ilaalchisees sadarkaan yakkichaa gadi aanaadha jechuudhaan tokkoon tokkoon isanii hidhaa waggaa shaniin akka adabamaniif murteesseera.

Waamamtoonni murtii manni murtichaa kenname komachuudhaan ol'iyyata isanii gara Mana Murtii Ol'aanaa Godina Addaa Oromiyaa Naannawaa Finfinneetti dhiyeeffatani, Manni Murtii ol'aanaas ol'iyyaticha dhiyeesisuudhaan komii dhiyaate erga dhagaheen booda murtiin balleessummaa mana murtii jalaatiin kenname dogoggora hin qabu jechuudhaan murtii yoo kennu, garuu adabbiin kenname fooyyessuudhaan waamamaa Iffaan hidhaa cimaa waggaa sadii fi ji'a torbaatiin, waamamaa 2ffaan ammoo hidhaa cimaa waggaa afuriitiin akka adabaman jedheera.

10

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

Waamamtoonni ammas murtiin manneen murtii jalaatiin kenname dogoggora of keessaa qaba jechuudhaan Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Yakkaa Gidduugaleessaatti komii ol'iyannoo dhiyeeffataniiru. Manni Murtii Waliigalaa Oromiyaas komii ol'iyaticha dhiyeessisuudhaan falmii garee bitaa mirgaa erga dhagaheen booda murtii dabarseera. Murtii kenneenis waamamtoonni kan itti gaafatamuu qaban bu'uura seera itti himatameen, Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk 72/1995tiin otoo hin taane, Labsii Misooma, Eegumsaa fi Itti Fayyadama Bosonaa Mootummaa Federaalaa, Lakkoofsa 1065/2010tiin² ta'uu qaba jechuudhaan murtii balleessummaa tumaa Labsichaa keewwata 26(1) jalatti dabarseera. Adabbii gama ilaaluunis waamamtoonni tokkoon tokkoon isaanii hidhaa cimaa waggaa tokkoo fi Qarshii 2000tiin akka adabaman murteessuudhaan murtii fi adabbii manneen murtii jalaa fooyyesseera.

Dhimmi kun Dhaddacha Ijibbaataa kanaaf dhiyaachuu kan danda'es iyyataan murtiin Manni Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddachi Yakkaa Gidduugaleessaa haala kanaan kenne kun dogoggora bu'uraa seera of keessaa ni qaba jechuudhaan iyyata gaafa 13/05/2011 barreessee dhiyeesse ka'umsa godhachuudhaani. Qabxiin iyyata isaas cuunfaadhaan yoo ilaalamu: biyyi kuni Mootummaa Federaalaa fi Mootummaa Naannoleedhaan kan bultudha. Mootummaan lameenuu qaama seera baasu, seera hiikuu fi seera raawwachiisu kan mataa ofii ni qabu. Qaamni seera tumtuun Mootummaa Federaalaa dhimma mootummaa federaalaaf heeraan kenname irratti, akkasumas Caffeen dhimma naannichaa irratti aangoo seera baasuu ni qabaatu. Seerri qaama seera baasuuf aangoon heeraan kennameen bahe yookaan tumame immoo qaarnoleen naannicha keessa jiran hundaanuu kabajamuun hojiirra ooluu qabu. Caffeen dhimma bosonaa irratti Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk 72/1995 baasee jira. Labsiin kun hanga qaama seera kana baaseen hin jijjiiramnetti manneen murtii seera kana hiikuudhaan hojiirra oolchuu qabu. Faallaa kana seera jedhame kana cinatti dhiisuudhaan Manni Murtii Waliigalaa Oromiyaa Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa, Lakk 1065/2010tiin, murtii balleessaa fi adabbii inni kenne dogoggora

² Kanaan booda murtii kana keessatti gabaahinaan 'Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk. 1065/2010' jedhamee kan caqasamu ta'a.

11

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

seeraa isa bu'uuraa waan qabuuf, murtichi diigamee murtiin balleessummaa fi adabbiin seera Abbaa Alagaa jalqaba himata isaa ittiin dhiyeesseen akka kennamuuf gaafateera.

Dhaddachi Ijibbaataas iyyata Abbaan Alangaa dhiyeesse erga qorateen booda qabxiin dogongorri bu'uuraa seeraa raawwatame jiraachuu qulqulleeffachuuf jecha waamamtoota deebii irratti akka kennan ajajeera. Haaluma kanaan, Waamamaa Iffaan deebii dhiyeeffateen cilee qabame kana abbaan qabeenyaa feesifate itti gaafatamuu otoo qabuu isa dhiisanii anaan itti gaafatamaa taasisuun faallaa seeraa ti; Murtiin bu'uura Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010tiin narratti kennames Iyyataa kan komachiisu ta'uu hin qabu; Sababiin isaas Mootummaan Naannoo labsii ofii baafachuu kan danda'u osoo haala Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010tiin wal hin faallessineen ta'uu qaba; Labsiin Mootummaa Naannoo raawwatiinsa hin qabaatu; Waan ta'eefis itti gaafatamummaan koo bu'uura seera bosonaa Mootummaa Federaalaa baaseen ta'uun isaa kan iyyataa komachiisu ta'uu hin qabu jechuun falmeera. Waamamaa 2ffaanis sababuma walfakkaatuun itti gaafatamummaan yakkaa fi adabbiin akkaataa Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010tiin kenname dogongora homaatuu hin qabu jechuun falmeera. Waan kana ta'eef, komiin Iyyataa kufaa ta'ee murtiin Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaatiin kenname akka nuuf cimuu jechuun waamamtoonni gaafataniiru.

Ka'umsi fi falmiiwwan dhimmicha irratti mana murtii jalqabaa irraa eegalee turan gabaabinaan kan olitti ibsame yommuu ta'u, Dhaddachi Ijibbaataa kunis dhimmicha gadi qabee qorateera. Aangoon dhaddacha kanaa dogongora bu'uuraa seeraa mana murtii jalaatiin raawwatame tokko ilaalee sirreessuu waan ta'eef dhimma ammaan kana qabanne keessatti dogongorri akkasii raawwatamuufi raawwatamuu dhabuu isaa qoratee ilaaleera.

1. Dhimma kana keessatti qabxiin walfalmisiisaa ta'ee mul'ate waa'ee walitti bu'iinsa seerota (conflict of laws) kan mootummaa addaa addaa lamaan bahanii ti. Dhimma yakkaa Waamamtootni itti himatamanii fi balleessaadha ittii jedhaman irratti tumaan walfakkaatan

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

seera mootummaa Federaalaa fi kan mootummaa naannoo Oromiyaa keessatti tumamanii argamu. Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk 72/95 Keewwata 15(1) fi Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010 Keewwata 26(1) jechuu dha. Tumaaleen keewwatoota Labsiiwwan kana lamaanii yoo ilaalaman tumaa yakkaa wal fakkaataa dhimma yakkaa tokko irratti tumamanii argamu. Waan kana ta'eef ijoon falmii dhimmichaa dhaddacha duratti walfalmisiiseefi deebii argachuu qabu, dhimma yakkaa waamamtootni itti himatamaniifi balleessaa yakka qabu itti jedhaman irratti tumaan seeraa raawwatiinsa qabuu isa kami? Tuma Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk 72/1995 Keewwata 15(1) moo? Kan Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010 Keewwata 26(1) dha? kan jedhu dha. Ijoo falmii qabamee kanatti deebii kennuuf Dhaddachi kun Heera Mootummaa Federaalaa Dimookiraatawaa Ripaablika Itoophiyaa, Labsii Lakk 1/1995 (gabaabaatti 'Heera Mootummaa Federaalaa' jedhamee kan caqasamu), Heera Mootummaa Naannoo Oromiyaa Fooyya'ee Bahe Labsii Lak. 46/1994 (gabaabaatti 'Heera Mootummaa Naannoo Oromiyaa' jedhamee kan caqasamu) fi seerota rogummaa qaban waliin akka armaan gadiitti qorateera.

2. Sirna federaalaa keessatti qoodinsi fi maddi aangoo mootummoota heera federaalaa biyyattii ti. Kan biyya keenyaas kana irraa adda miti. Akkaataa kanaan qoodinsa aangoo Mootummaa Federaalaa fi kan Mootummaa Naannoo biyya keenyaa ilaaluun barbaachisaa ta'a. Heera Mootummaa Federaalawaa Itoophiyaa, Labsii Lakk 1/1995, Kwt 51(5) fi Kwt 55(2(a) jalatti akka tumametti itti fayyadamaa fi kunuunsa lafaa fi qabeenya uumamaa (bosona dabalatee) Mootummaan Federaalaa aangoo seera baasuu ni qabaata. Heerichuma Kwt 52(2(d) jalatti Mootummaan Naannoo (Mootummaa Oromiyaa dabalatee) ammoo seera Mootummaan Federaalaa baase irratti hundaa'uudhaan aangoo lafaa fi qabeenya uumamaa bulchuu akka qaban tumameera. Kun jechuun garuu haalli itti Mootummaan Naannoo seera bulchiinsa lafaa fi qabeenya uumamaa baasuuf aangoo qabaachuu itti danda'u hin jiru jechuu ta'uu dhiisuu danda'a. Innis bulchiinsa lafaa fi qabeenya uumamaatiin walqabatee seerri mootummaan federalaa baasu gahaa ta'uu dhiisuu danda'a. Kun ammoo haala qabatamaa

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

naannichaa yaada keessa galchee seera dabalataa yookiin seeruma mootummaan federaalaa baase balballoomsuufi akkaataa bulchiinsaaf ta'utti seera ofii baasuun barbaachisaa ta'ee argamuu ni mala. Wayita akkasii keewwattootuma Heerichaa olitti caqasamanii fi dabalataanis Heericha kwt 52(1) irratti hundaa'uudhaan seera dhimmicha ittiin bulchuuf gargaaru baasuuf aangoo ni qabaata. Sirna federaalaa keessatti aangoon seera baasuu mootummaa federaalaa fi mootummaa naannoo haalli itti wal irra bu'u (concurrent jurisdiction) ni jira. Kun dhimma baratamaadhas. Dhimma amma qabanne keessatti ijoon falmii jiru yoo ilaalle waa'ee guutummaa seerotaa/labsiiwwan lameenii osoo hin taane waa'ee tumaalee yakkaa labsiiwwan lameen keessatti tumamanii akka ta'e hubachuun barbaachisaa ta'a. Wayita tumaaleen seerota mootummaa addaa addaa lamaan dhimma tokko irratti bahan walitti bu'an isa kamtu raawwatiinsa qabaata isa jedhu jechuu dha.

3. Labsiin Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/ 2010 Kwt 26(1) jalattis bu'aa bosonaa haala faallaa seeraa ta'een qabatani argamuun yakka ta'uun tumameera. Haaluma wal fakkaatuun Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk 72/1995 Kwt 15(1) jalattis bu'a bosonaa karan seeraan ala ta'een qabatani argamuun yakka ta'uu tumameera. Kana irratti kan hubatamu Mootummaan Federaalaa fi kan Naannoo Oromiyaa dhimma tokko irratti tumaa seera yakkaa mataa ofii baasani jiru jechuu dha. Bu'uura Heera Mootummaa Federaalaa Kwt 55(5)tiin aangoon seera yakkaa baasuu kan Mana Maree Bakka Bu'oota Ummataa ti. Mootummoonni Naannoo ammoo dhimmoota haala ifa ta'een yakka jedhamanii hin tumamne irratti seera yakkaa tumuu akka danda'an tumameera. Kana jechuun mootummaan naannoo tokko dhimma yakka jedhamee seera mootummaa federaalaatiin tumame tokko irratti seera ofii baasuun irra deebiin yakka godhee tumuu hin danda'u jechuudha. Dhimma amma of harkaa qabnu yommuu ilaallu, bu'aa bosonaa karaa seeraan ala ta'een otoo geejibsiisaa jiruu namni tokko yoo qabame bu'uura Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010 Kwt 26(1)tiin yakka jedhamee ifaan tumamee jira. Dhimmi kana irratti erga mootummaa federaalaatiin ifaan yakka ta'uu tumamee jiraatee ammoo, mootummaan

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

naannoo seera ofiitiin gochuma sana irra deebiin yakka taasissee tumuu hin danda'uu. yoo baasee argames tumaan seeraa mootummaa naannichaa raawwatiinsa hin qabaatu jechuu dha. Dhimma of harkaa qabnu irratti seerri raawwatiinsa qabaatu Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa 1065/2010 Kwt 26(1)ti jechuudha. Abbaan Alangaa dhimma kana irratti Labsiin Mootummaa Oromiyaa Lakk 72/1995 Kwt 15(1) raawwatiinsa qaba jechuudhaan kan falmu fudhatama kan qabu miti.

4. Gama biraatiin, Labsidhumti Bosonaa Oromiyaa kun yoo ilaalamu seensa isaa keessatti akka kaa'etti matuma isaatiif iyyuu Labsii Bosonaa Mootummaan Federaalaa Lakk 94/1986 kan yeroo sana bahee hojiirra turee irratti hundaa'ee kan bahe ta'uu isaa ibsa. Labsii Lakk 94/1986 kun ammoo yeroo ammaa kana haqamee fi Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010n kan bakka bu'e dha. Kunumti illee kan agarsiisu dhimma yakkaa waamantootni itti himataman kanaaf seerri rogummaa qabu Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010 ta'uu isaa ti. Akkuma olitti ibsame, akkaataa labsii kanaatiin bu'aa bosonaa kan ta'e cilee fe'anii bakkaa bakkatti socho'uun yakkaan kan nama adabsiisu waan ta'eef falmii Abbaan Alangaa kan fudhatama qabu ta'ee hin argamu. Dabalataan, Heerri Mootummaa Naannoo Oromiyaa Labsii Lakk. 46/1994 Kwt 49(3)(a) jalatti haala ibsa armaan olii cimsuun Caffeen seerota adda addaa yoo baasu akkaataa Heeraa fi Seera Mootummaa Federaalaan walitti hin buuneen akka ta'uu qabu tumameera. Kunis kan cimsu, tumaan seeraa Labsii Bosonaa Oromiyaa Lakk 72/1995 Kwt 15(1) Labsii Bosonaa Mootummaa Federaalaa Lakk 1065/2010 Kwt 26(1)n waan walitti bu'uuf dhimma harkaa qabnu kana irratti raawwatiinsa kan hin qabaanne ta'uu isaa ti.
5. Walumatti, aangoon seera yakkaa baasuu kan mootummaa federaalaa ta'uun ifatti Heera Federaalaan kan tumamee ta'uu, aangoon mootummaa naannoo seera yakkaa baasuu dhimma ifatti seera mootummaan federaalaatiin hin aguugamne qofaa irratti kan daanga'uu waan ta'eef; dhimma yakkaa ammaa falmii kaasise kana irratti tumaan seeraa kan mootummaan federaalaa baaseen ifatti haguugamee osoo jiru tumaan seeraa naannoo Oromiyaa (Labsii

15

Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa

Bosonna Oromiyaa Lakk 72/1995 Kwt 15(1) raawwattiinsa hin qabaatu jechuudhaan sagalee guutuudhaan murteessineerra. Murtiin Mana Murtii Waliigalaa Oromiyaa Dhaddacha Yakkaa Giddugaleessaa dhimma kana irratti kenne dogongora bu'uuraa seeraa kan qabu ta'ee waan hin argamneef murtii balleessummaa fi adabbii kenname akkuma jirutti sagalee guutuudhaan cimeera.

Ajaja

- Murtii Manni Murtii Waliigala Oromiyaa Galmees Lakkoofsa 292841 ta'e irratti dhaddacha gaafa 25/04/2011 ooleen kenne dogongora bu'uuraa seeraa of keessaa waan hin qabneef akkaataa tumaa SDFY Kwt. 195(2)(b)(2) tti sagalee guutuudhaan cimeera.
- Hiikni seeraa murtii kana keessatti kenname dhimmoota naannichaa walfakkaataa biroo irratti akkaataa Labsii Manneen Murtii Oromiyaa Lakk 216/2011 Kwt. 29(1)tiin hiikni seeraa dirqisiisaa ta'e ni qabaata waan ta'eef manneen murtii naannichaa hundi beekaniif akka itti hojjataniif haa beeksifaman jenneerra.
- Galmeen murtii argateef cufameera, mana galmeetti deebi'ee haa taa'u.